

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

AM ./. riksåklagaren ang. våldtäkt mot barn m.m.

(Svea hovrätts dom den 17 december 2021 i mål nr B 10597-20)

Högsta domstolen har förelagt mig att svara på AM:s överklagande. Jag vill anförda följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Jag tillstyrker dock prövningstillstånd.

Bakgrund

De faktiska omständigheterna

AM och målsäganden, som var 13 år gammal, kom i kontakt med varandra via det öppna chattforumet Omegle och fortsatte att ha kontakt via multimediaappen Snapchat. Relativt omgående bestämde de träff för att AM skulle kunna köpa sex av målsäganden. AM hämtade upp målsäganden med sin bil samma dag och de åkte till en avskild plats där de sexuella handlingarna som anges i gärningspåståendet genomfördes.

Åtalet

AM åtalades för våldtäkt mot barn och, i andra hand, för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling enligt följande.

Ansvarsyrkande i första hand – våldtäkt mot barn

[AM] har haft samlag med Sekretess A som var 13 år gammal. [AM] har haft vaginalt samlag med målsäganden och Sekretess A har genomfört oralt samlag med honom. Det hände någon gång den 6 juli 2020 vid Bränninge gård 1, Södertälje, Södertälje kommun. [AM] begick gärningen med uppsåt. Han var åtminstone oaksam beträffande omständigheten att målsägande var under 15 år.

Ansvarsyrkande i andra hand – utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

[AM] har förmått Sekretess A som var 13 år gammal att ha vaginalt och oralt samlag med honom. För detta skulle Sekretess A få pengar. [AM] begick gärningen med uppsåt.

Tingsrätten

Tingsrätten dömde AM för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling (och dessutom för köp av sexuell tjänst vid tre tillfällen).

I frågan om uppsåt eller oaktsamhet till målsägandens ålder anförde tingsrätten följande.

Både Sekretess A och [AM] har berättat att de talade om hennes ålder i chattkonversationen på internet men att saken inte togs upp igen när de senare möttes för att ha sex. [AM] har gjort gällande att han i chatten frågade efter Sekretess A:s ålder och fick svaret att hon var 15 år. Sekretess A har uppgett att [AM] kan ha frågat om hennes ålder på chatten. Hon har vidare uppgett att hon då inte uppgav sin riktiga ålder utan att hon förmodligen presenterade sig som ”tjej 14” eller ”tjej 15”.

Utifrån detta är det inte visat annat än att [AM:s] uppfattning inför mötet var att han skulle köpa sex av en flicka som på hans fråga i chatten hade svarat att hon var 15 år.

Att bedöma åldern på en person som man inte har träffat tidigare kan vara mycket svårt. [AM] har berättat att han vid mötet uppfattade Sekretess A som sexuellt erfaren. Sekretess A:s eget påstående att hon hade haft sex på samma plats tidigare bör rimligen ha bidragit till att [AM] fick den uppfattningen. [AM] har vidare uppgett att han utifrån målsägandens ansikte, kropp och kläder fick uppfattningen att hon antagligen var *äldre* än 15 år. Med hänsyn till det som framgår av barnförhören med Sekretess A bedömer tingsrätten det inte som orimligt att hon utseendemässigt och till sättet skulle ha kunnat uppfattas som 15 år eller något äldre.

Själva syftet med mötet var att målsäganden skulle utföra sexuella handlingar mot betalning. Att parterna inte gick in på sina personliga förhållanden (som skola, arbete osv.) när de träffades i bilen är då inte anmärkningsvärt. Tingsrätten anser inte heller att målsägandens fråga före mötet om vad hon skulle ha på sig borde ha föranlett [AM] att vara på sin vakt i förhållande till hennes ålder. Det har inte heller framkommit någon annan särskild omständighet som indikerade att målsäganden var yngre än 15 år och som borde ha föranlett [AM] att vidta ytterligare kontrollåtgärder än den fråga som han ställde i chatten före mötet.

Sammanfattningsvis har det inte genom utredningen visats att [AM] hade uppsåt eller var oaktsam beträffande omständigheten att målsäganden var under 15 år. Han ska därför inte dömas för våldtäkt mot barn.

Hovrätten

Hovrätten ändrade tingsrättens dom på så sätt att hovrätten dömde AM, i stället för utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, för våldtäkt mot barn.

I hovrätten förklarade åklagaren att han godtog tingsrättens bedömning att målsäganden uppgett sig vara 15 år.

Hovrätten gjorde samma bedömning som tingsrätten i fråga om att AM inte kan anses ha haft uppsåt till omständigheten att målsäganden inte fyllt 15 år.

I frågan om AM varit oaktsam i förhållande till målsägandens ålder uppgav hovrätten följande.

När det först gäller vad [AM] rent faktiskt kunde ha gjort för att komma till insikt om Sekretess A:s rätta ålder kan det konstateras att det hade funnits goda möjligheter för honom att t.ex. ställa mer ingående frågor om hennes ålder och skolgång, eller att fråga henne om hennes fullständiga namn, födelseår och om hon hade något id-kort. Tillfälle att göra detta fanns såväl i samband med de inledande kontakterna som när [AM] och Sekretess A träffades. Inget har framkommit i målet som talar för att [AM] inte hade uppnått tillräcklig mognad eller av annan anledning saknade förmåga att göra något av det som angetts ovan.

När det sedan gäller frågan om [AM] borde ha vidtagit de ovan angivna kontrollåtgärderna, dvs. om detta kunde begäras av honom och om han kan klandras för att inte ha gjort det, noterar hovrätten följande. [AM] och Sekretess A gjorde upp om mötet och dess syfte efter en endast kortvarig kontakt på en anonym hemsida och på Snapchat. De hade då inte någon tidigare kännedom om varandra. Sekretess A hade under den inledande kontakten uppgett att hon var 15 år, dvs. att hon hade uppnått just den ålder som utgör den nedre gränsen för sexuellt självbestämmande. Att, som [AM], köpa sexuella handlingar i en sådan situation måste rent allmänt anses förenat med stora risker. Redan dessa förhållanden borde ha manat till viss försiktighet från hans sida. [AM] måste därutöver ha varit väl medveten om att många som tar kontakt via olika typer av internetfora ljuger om sin ålder. Till detta kommer att Sekretess A:s utseende och uppträdande, utifrån vad hovrätten har kunnat bedöma av de inspelade förhören, inte ger anledning att med någon säkerhet dra slutsatsen att Sekretess A skulle ha varit äldre än 15 år eller än mindre utesluta att hon i och för sig kunde vara yngre än 15 år. Mot denna bakgrund är det hovrättens uppfattning att [AM], när han träffade Sekretess A för att köpa sex av henne, borde ha vidtagit åtgärder för att närmare kontrollera hennes ålder.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att [AM] inte vidtog några kontrollåtgärder avseende Sekretess A:s ålder, trots att han hade både tillfälle och förmåga att göra det. Dessutom kan det begäras av honom att han skulle gjort det, på ett sådant sätt att han bör klandras för att ha underlåtit det. [AM] borde alltså ha insett att Sekretess A var under 15 år eller att det fanns en risk för det. Han måste därför anses ha varit i vart fall omedvetet oaktsam i förhållande till omständigheten att Sekretess A var under 15 år vid gärningstillfället.

Överklagandet

AM har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom från ansvar för våldtäkt mot barn och i stället fastställa tingsrättens dom om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. Som grund för yrkandet och skäl för prövningstillstånd har han sammanfattningsvis gjort gällande att det är oklart vilka faktorer som är relevanta för bedömningen av oaktsamhet i förhållande till omständigheten att målsäganden var under 15 år.

Grunderna för min inställning

Rättslig reglering

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan inte föranleda prövningstillstånd på denna grund.

Enligt 6 kap. 4 § första stycket brottsbalken döms den som med ett barn under 15 år genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år. Om brottet med hänsyn till omständigheterna vid brottet är att anse som mindre grovt, döms, enligt 6 kap. 5 § brottsbalken, för sexuellt utnyttjande av barn till fängelse i högst fyra år.

Ett krav på uppsåt gäller för straffansvar enligt dessa bestämmelser. I 6 kap. 13 § brottsbalken finns dock, sedan den 1 juli 2018, en särskild skyddsregel för det fall gärningspersonen inte haft uppsåt i förhållande till barnets ålder. Enligt denna bestämmelse döms till ansvar för bl.a. våldtäkt mot barn om gärningspersonen inte haft uppsåt men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte uppnått 15 års ålder.

Någon kvalificerad oaktsamhet krävs inte i förhållande till omständigheten att ett barn är under 15 år. Oaktsamheten kan vara medveten eller omedveten. En allmän oaktsamhetsbedömning ska göras. Samtliga för gärningsmannen iakttagbara omständigheter och förhållanden vid tidpunkten för gärningen ska beaktas. (Prop. 2017/18:177 s. 88.)

Medveten oaktsamhet aktualiseras då gärningspersonen misstänker att barnet är under den för ett visst brott relevanta åldern, dvs. i detta fall 15 år, men ändå genomför den aktuella gärningen (a. prop. s. 88).

Omedveten oaktsamhet aktualiseras då gärningsmannen inte misstänker, alltså inte inser risken för, att barnet inte har uppnått den relevanta åldern men borde ha gjort det. För ansvar krävs i sådana fall att det finns något som personen i fråga kunde ha gjort för att komma till insikt och att det också är något som denne borde ha gjort. Ofta är det som personen kunde ha gjort något ganska enkelt, som att fråga, tänka efter eller kontrollera de närmare förhållandena. Skyldigheten att vidta någon form av kontroll av den unges ålder ökar ju tydligare indikationer det finns på att den andra personen inte uppnått den relevanta åldern. Den omständigheten att en person över huvud taget inte har vidtagit någon form av kontroll av den unges ålder kan alltså, om förhållanden medfört att personen borde ha varit på sin vakt, tala för att han eller hon inte har agerat med tillräcklig grad av aktsamhet för att undvika straffansvar. Förhållanden att en person har vidtagit olika former av kontrollåtgärder för att få klarhet i den unges ålder kan däremot tala för att personen inte har varit oaktsam, under förutsättning att åtgärderna varit allvarligt menade. Hur långtgående denna kontroll bör vara får bedömas från fall till fall i rättstillämpningen. (A. prop. s. 88.)

Även om barnets kroppsutveckling har betydelse vid oaktsamhetsbedömningen ska fokus normalt inte läggas på denna omständighet. I förarbetena betonas att vid bedömningen måste beaktas att ungas kroppsutveckling varierar och att barns pubertet generellt sett infaller i lägre åldrar än tidigare. (A. prop. s. 89.)

Min bedömning

Högsta domstolen har hittills inte prövat bestämmelsen i 6 kap. 13 § brottsbalken i nu gällande lydelse. Vid ny lagstiftning är det allmänt sett av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen prövar gränsdragningsfrågor som kan uppkomma vid domstolarnas tillämpning. I den lista med prioriterade prejudikatfrågor för år 2022 som Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten gemensamt tagit fram till ledning för vilka rättsliga områden som från åklagarsynpunkt bör prioriteras anges beträffande 6 kap. 13 § brottsbalken att vägledande uttalanden behövs om vad som krävs för oaktsamhet beträffande målsägandens ålder.

I det nu aktuella fallet har hovrätten funnit att AM inte misstänkt, alltså inte insett risken, för att målsäganden var under 15 år men att han borde ha gjort det. Han har enligt hovrätten inte vidtagit några kontrollåtgärder, trots att han hade både tillfälle och förmåga att göra det, och det har enligt hovrätten kunnat begäras av honom att han skulle vidtagit sådana kontrollåtgärder. Han har därför ansetts vara i vart fall omedvetet oaktsam i förhållande till omständigheten att målsäganden var under 15 år vid gärningstillfället.

Hovrätten har enligt min uppfattning gjort en riktig bedömning av oaktsamhet avseende målsägandens ålder och hovrättens avgörande bör därmed stå fast.

Jag delar emellertid försvarets uppfattning att frågan om vilka faktorer som är relevanta för bedömningen av oaktsamhet i förhållande till omständigheten att målsäganden var under 15 år bör prövas av Högsta domstolen.

Enligt min uppfattning finns det ett behov av klagörande uttalanden om var gränsen ska gå för straffbar oaktsamhet i förhållande till målsägandens ålder. Det handlar då främst om vilka aktsamhetskrav som ska ställas på en person som inte har misstänkt att målsäganden var under 15 år, dvs. kraven för omedveten oaktsamhet. Det är av särskild vikt att Högsta domstolen uttalar sig om hur behovet av att vidta kontrollåtgärder ska bedömas och vilka kontrollåtgärder som är tillräckliga för att undgå straffansvar. Hovrättspraxis är inte enhetlig i dessa frågor.

Bestämmelsen i 6 kap. 13 § brottsbalken fyller en viktig funktion när det gäller att upprätthålla det straffrättsliga skyddet för barn och ungdomar vid sexualbrott. Att, som AM, efter endast en kortvarig kontakt via internet med en person som i en chatt uppgett sig vara 15 år utan några kontrollåtgärder avseende ålder genomföra sexuella handlingar med personen utgör enligt min uppfattning ett typexempel på sådant oaktsamt agerande som skyddsbestämmelsen i 6 kap. 13 § brottsbalken avser omfatta. Målet är av det skälet lämpligt för att pröva den prejudikatintressanta frågan.

Målet är vidare väl avgränsat och bevisfrågorna få, varför målet även med hänsyn till detta är lämpligt för en prövning i Högsta domstolen.

Mot denna bakgrund anser jag att en prövning av målet i Högsta domstolen vore av vikt för ledning av rättstillämpningen. Jag tillstyrker därför prövningstillstånd.

För att koncentrera prövningen i Högsta domstolen till den i målet prejudikatintressanta frågan föreslår jag att prövningstillstånd meddelas med utgångspunkt i vad hovrätten funnit utrett om att AM har genomfört samlag och andra sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag med målsäganden, som vid tidpunkten för gärningen var 13 år och några månader, dvs. att AM i objektivet hänseende gjort sig skyldig till våldtäkt mot barn.

Bevisuppgift och handläggning

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Katarina Johansson Welin

Eva Bloch

Kopia till:

Utvecklingscentrum.

Södertörns åklagarkammare i Stockholm (AM-99322-20).

Kammaråklagaren Jan Tydner.